

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СЛУХАЧІВ КУРСІВ ОХОРОНИ ЗАКОРДОННИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ

Цвяк Л.В.

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

У наш час особливої актуальності набуває професійно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови на немовних факультетах вузів, який передбачає формування у слухачів здатності іншомовного спілкування в конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях з урахуванням особливостей професійного мислення. У зв'язку з цим виникли терміни «іноземна мова за професійним спрямуванням», «іноземна мова для спеціальних цілей».

У Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького (НАДПСУ) всі курсанти і слухачі за різними напрямками підготовки обов'язково вивчають принаймні одну іноземну мову. Особливу категорію серед них складають слухачі, які у майбутньому залучатимуться для проходження служби в закордонних дипломатичних установах різних держав. Зрозуміло, що для виконання цього завдання невід'ємним постає питання володіння іноземною мовою (англійською або німецькою).

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що проблема розвитку професійної компетентності слухачів вузу зумовлена об'єктивною необхідністю підготовки висококваліфікованих спеціалістів, спроможних працювати в нових умовах з урахуванням розвитку міжнародних зв'язків.

Сучасний стан підготовки кваліфікованих кадрів у системі вищої професійної освіти, враховуючи ускладнення цілей, засобів і структури навчально-пізнавальної діяльності, передбачає удосконалення навчально-виховного процесу, який би збагатив об'єм і підвищив міцність знань, умінь та навичок слухачів, формування їх творчих здібностей, необхідних для розвитку професійної компетентності.

Об'єктом нашого дослідження є процес викладання іноземної мови в немовному вузі, а **предметом** ми обрали систему навчання німецької мови, яка б сприяла розвитку професійної компетентності офіцерів для виконання ними завдань під час охорони закордонних дипломатичних установ (ОЗДУ).

Оскільки ми розглядаємо навчання даної категорії слухачів німецької мови як навчання іноземної мови для спеціальних цілей, **метою нашої статті** є аналіз існуючих методик у цьому контексті та обмін досвідом щодо навчання слухачів ОЗДУ німецької мови в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького.

На питання, що таке іноземна мова для спеціальних цілей, ми не отримаємо однозначної відповіді, кожний трактує це поняття по-своєму: одні вивчають аспекти професійно-орієнтованого навчання іноземної мови [1], [3], [10], [11], інші формують модель навчання іноземної мови для спеціальних цілей в умовах

поглибленої мовної підготовки [5], [8], [7]. Відомо, що ці поняття прийшли до нас з англomовного світу – спочатку ESP – English for Specific Purposes (англійська для спеціальних цілей її вивчення), потім LSP – Language for Specific Purposes (мова для спеціальних цілей). Англійські абрeвіатури ESP і LSP укоренилися як у нас, так і за кордоном.

Коли ми говоримо про ESP або LSP, то маємо на увазі питання оволодіння мовами в інтересах професії або навчання в певних навчальних закладах. Інакше, під професійно-орієнтованим ми розуміємо навчання, яке ґрунтується на врахуванні потреб слухачів (студентів) в опануванні іноземною мовою, що диктуються особливостями майбутньої професії або спеціальності. Воно передбачає поєднання оволодіння професійно-орієнтованою іноземною мовою з розвитком особистісних якостей слухачів (студентів), які опановують культуру країни, мову якої вивчають, і набувають спеціальних навичок, пов'язаних з професійними і лінгвістичними знаннями. Іноземна мова в цьому випадку виступає засобом підвищення професійної компетентності і особистісно-професійного розвитку слухачів і є необхідною умовою успішної професійної діяльності спеціалістів.

Іноземна мова за професійним спрямуванням викладається слухачам і студентам різних спеціальностей. Так з'являються посібники для математиків і медиків, для юристів і журналістів, для туристів, для абітурієнтів, для ділового спілкування. Посібники для військовослужбовців і правоохоронців [4], [6] націлені на практичне оволодіння іноземною мовою, але побудовані на текстах, які містять відповідну термінологію, завдання і вправи або імітують цільову діяльність (ділові перемовини, діалоги на контрольно-перепускних пунктах, прийняття рішення у певній службовій ситуації).

З того часу, як вивченню іноземної мови різними категоріями майбутніх фахівців немовних вузів стали приділяти набагато більше уваги, ніж колись [13], відповідно збільшився об'єм годин для опанування цієї навчальної дисципліни. Офіцери, які навчаються на курсах ОЗДУ, протягом одного року вивчають іноземну мову за професійним спрямуванням в обсязі 400 аудиторних годин. Враховуючи досвід кафедри німецької та другої іноземної мови, можемо стверджувати, що специфічність німецької професійної мови для офіцерів ОЗДУ є в певній мірі відносною, адже жодна професійна мова не обходиться без загальнонавчального і загальнонаукового ядра. З іншого боку, склад даної групи є досить різноманітним, адже одні слухачі закінчили у свій час факультет іноземних мов, а інші пройшли загальну іншомовну підготовку, отримавши оцінку в диплом. З цих двох причин вивчення курсу іноземної мови за професійним спрямуванням починається з традиційного «Корективно-повторювального курсу», який передбачає інтенсивне повторення основних складових німецької граматики, загальнонавчальної лексики повсякденного спілкування та переходить до вивчення переважних тем «Біографія, сім'я, професія», «Інтер'єр службового та житлового приміщення», «Орієнтація у місті», «Місця громадського харчування», «Подорож», «У лікаря», «Спорт», «Дозвілля» та інші.

Зрозуміло, що для досягнення певних цілей за допомогою мови необхідно спочатку нею оволодіти в необхідному і достатньому ступені, а точніше,

необхідно розвивати іншомовну комунікативну компетенцію (мовленнєву, мовну, соціокультурну, компенсаторну і навчально-пізнавальну). Тому базовий підручник з іноземної мови (німецької) задовольнить певні дидактичні і методичні вимоги, які дозволять вирішити в якості основного завдання розвиток іншомовної комунікативної компетенції.

Таким чином, щоб забезпечити викладання іноземної мови для спеціальних цілей, слід спочатку визначити потребу та необхідність у ній, з'ясувати спеціальні цілі, визначити конкретні задачі, вирішення яких спроможне наблизити досягнення цілей за допомогою мови, підібрати (або написати, якщо їх немає) базовий підручник, навчальні посібники і зібрати навчальний матеріал, який за своїм змістом відповідає поставленим задачам і меті.

Після цього настає етап основної, професійної іншомовної підготовки, здобуття якої стане в майбутньому гарантом успішного виконання службових обов'язків під час несення служби в закордонній дипломатичній установі. Саме впродовж цього етапу навчання усного мовлення здійснюється шляхом виконання навчально-мовленнєвих дій від елементарних висловлювань до участі у бесіді, ситуаціях, характерних для даного моменту, в умовах роботи в державних закордонних дипломатичних установах, а також в інших ситуаціях, викликаних службовою необхідністю. Крім цього на всіх заняттях необхідно виконувати вправи на аудіювання невеликих текстів монологічного і діалогічного характеру. Новий граматичний матеріал вводиться і закріплюється не шляхом виконання граматичних вправ, як це було на початковому етапі, а в діалогах і текстах на основі вивченої професійної лексики.

Проходження цього етапу навчальної дисципліни є основною метою курсу іноземної мови за професійним спрямуванням в цілому, яка у робочій навчальній програмі визначена як оволодіння слухачами комунікативною компетенцією, яка в подальшому дозволить користуватися іноземною мовою в різних галузях професійної діяльності, наукової і практичної роботи, в спілкуванні з зарубіжними партнерами, для самоосвітніх та інших цілей.

Основна частина навчального курсу охоплює вивчення таких тем: «Кореспонденція. Телефон», «У посольстві», «Свята і традиції Німеччини», «Культурне життя Німеччини», «Німецькомовні країни». Вивчення країнознавчої тематики забезпечує реалізацію принципу діалогу культур, сприяє формуванню у слухачів за умов іншомовного міжкультурного спілкування таких якостей, як:

- культурна неупередженість, толерантність і соціокультурна спостережливість;
- готовність до спілкування і співпраці з людьми в іншомовному середовищі;
- мовленнєвий і соціокультурний такт та ввічливість.

Поряд з практичною метою курс іноземної мови для спеціальних цілей реалізує освітні і виховні цілі, сприяє розширенню світогляду слухачів, підвищенню їхньої загальної культури і освіти, а також культури мислення й повсякденного і професійного спілкування, вихованню толерантності і поваги до духовних цінностей інших країн і народів.

На особливу увагу заслуговує вивчення теми «У посольстві», яка починається введенням нової лексики, структурованої за такими тематичними групами: die Ämter, die Ministerien, die Sonderdienste, die Berufe, die Länder, die Staatsangehörigkeit. Після цього вводяться кліше, вирази, команди, які підлягають обов'язковому заучуванню слухачами: das Verbot, die Warnung, die Kommandos, die Waffe, die Handlungen. Наступним етапом роботи над темою є вивчення діалогів та складання подібних за зразком. При цьому ставиться завдання дати позитивну або негативну відповідь на звернення, уточнити час, провести роботу з відвідувачами посольства, допомогти відвідувачам заповнити анкету, провести телефонну розмову, уточнити інформацію, викликати поліцію. Після цього слухачі працюють в парах: читають та перекладають діалоги, складають власні за зразком. Наведемо приклади типових діалогів:

- Guten Tag. In welcher Angelegenheit?
- Mein Name ist Carolina Wiesnar. Ich fahre in einer Woche in die Ukraine. Ich möchte wissen, ob meine Papiere fertig sind.
- In dieser Frage wenden Sie sich bitte an die Konsularabteilung.
- Wo ist das?
- Im Nebengebäude.
- Danke.

- Ist das ukrainische Botschaft?
- Ja. Wer spricht?
- Hier Renate Blume. Würden Sie bitte sagen, kann man sich telefonisch anmelden?
- Bei wem?
- Bei dem Handelsvertreter Herrn Smirnow.
- Einen Moment, legen Sie nicht auf. Herr Smirnow empfängt Sie morgen um 11 Uhr. Ist es Ihnen recht?
- Schön. Vielen Dank. [4, с. 156-157]

Важливою запорукою успіху та досягнення мети навчання іноземної мови є той факт, що слухачі повинні самотійно усвідомити і зрозуміти мету їхнього навчання. «Якщо мета стане мотивом навчальної діяльності і сприйматиметься ними як особисто значуща, роль слухача як об'єкта навчання зміниться, він стане суб'єктом діяльності з оволодіння іноземною мовою, що позитивно відобразиться на результаті навчання» [2].

Реалізація основної мети навчання іноземної мови професійного спілкування передбачає оволодіння певним комплексом знань, умінь і навичок:

- іншомовні мовленнєві уміння усного і письмового спілкування, такі як читання оригінальної літератури різних функціональних стилів і жанрів, уміння брати участь у бесіді повсякденного і професійного характеру, виражати широкий спектр комунікативних намірів, володіти основними видами монологічного висловлення, дотримуючись правил мовленнєвого етикету, розуміти мову на слух, володіти основними видами ділового листа;

- знання мовних засобів і формування адекватних їм мовних навичок, у таких аспектах як фонетика, лексика і граматики;
- уміння користуватися словниково-довідниковою літературою іноземною мовою;
- знання національної культури, а також культури спілкування країни, мова якої вивчається;
- уміння здійснювати самостійно творчий пошук.

Ця програма передбачає такі форми занять з іноземної мови професійного спілкування:

- аудиторні (практичні) заняття під керівництвом викладача;
- заняття в спеціалізованому класі з використанням аудіо- та відеоапаратури;
- письмове і усне завдання на самостійну підготовку;
- обговорення підготовлених слухачами рефератів та індивідуальних робіт;
- рольові і симулятивні ділові ігри;
- круглі столи;
- аналіз ділових ситуацій;
- творчі проекти;
- самостійна та індивідуальна робота слухачів по виконанню поставленого викладачем завдання, яка виконується в позааудиторний час, до неї належить опрацювання теоретичного матеріалу, підготовка до практичних занять, виконання письмових робіт, зокрема з використанням мультимедійних засобів;
- індивідуальна самостійна робота слухачів під керівництвом викладача;
- індивідуальні та групові консультації.

Успішність виконання перелічених задач забезпечується різноманітністю методів і прийомів навчання, які використовуються в навчально-виховному процесі, серед яких найбільш ефективним є командні (групові) види роботи, такі як рольові ігри, симулятивні ділові ігри, творчі проекти, круглі столи і дискусії. Для первинного і вторинного закріплення навичок рекомендується парна робота (мовні вправи, діалоги в різних ділових ситуаціях спілкування з відпрацюванням правил мовленнєвого етикету, порівняння точок зору з різних проблем).

Великого значення для реалізації сформульованої мети навчання іноземної мови набувають візити курсантів і слухачів до навчальних закладів Федеральної поліції Німеччини. Це створює можливість не лише ознайомитися з країною, мову якої вони вивчають, але й опинитися в реальному іншомовному середовищі. Зазвичай курсанти беруть активну участь у проведенні ситуативних вправ та психологічних тренінгів у складі групи, команди під керівництвом німецького інструктора.

Було зроблено висновок щодо важливості проведення такого виду навчальних занять, оскільки вони:

1) є безпосереднім стандартним еквівалентом ситуацій на кордоні;

2) розвивають уміння і здібності курсантів стосовно прийняття рішення, позитивного мислення, згуртованості колективу, взаємодовіри, гнучкості та мобільності дій, професійної готовності, фізичного та психічного навантаження, знання іноземної мови та спілкування з іноземцем-порушником кордону.

В результаті вивчення дисципліни слухач повинен оволодіти такими компетенціями:

- володіти культурою мислення, бути здатним до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки цілей і вибору шляхів їх досягнення;

- бути спроможним логічно правильно, аргументовано і ясно формувати усне і писемне мовлення, володіти професійною (військовою, прикордонною, правоохоронною) термінологією іноземною мовою;

- бути готовим до кооперації з колегами, роботи в колективі, володіти комунікативною компетенцією, необхідною для адекватного і оптимального вирішення комунікативно-практичних задач іноземною мовою в ситуаціях професійного спілкування;

- бути здатним до саморозвитку, підвищення своєї кваліфікації і майстерності;

- бути здатним критично оцінювати свої переваги і недоліки, обрати шляхи і засоби розвитку власних переваг і усунення недоліків;

- усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, володіти високою мотивацією до виконання професійної діяльності;

- усвідомлювати сутність і значення інформації в розвитку сучасного суспільства, володіти основними методами, способами і засобами отримання, зберігання, переробки інформації, бути спроможним працювати з інформаційними ресурсами іноземною мовою;

- мати навички роботи з комп'ютером, володіти навичками ділового спілкування іноземною мовою, володіти лінгвокраїнознавчою компетенцією, необхідною для адекватного розуміння особливостей міжкультурної комунікації і повноцінної участі у ній;

- бути спроможним використовувати для вирішення комунікативних, аналітичних і дослідницьких задач сучасні технічні засоби та інформаційні технології.

Таким чином, у результаті вивчення базової і варіативної частин дисципліни слухач повинен:

а) знати:

- іноземну мову в об'ємі, необхідному для одержання професійної інформації із зарубіжних джерел і спілкування на професійному рівні;

- ділову і професійну лексику іноземної мови в об'ємі, необхідному для спілкування, читання і перекладу іншомовних текстів загальної і професійної спрямованості;

- основні граматичні структури літературної і розмовної мови;

б) уміти:

- використовувати іноземну мову в міжособистісному спілкуванні і професійній діяльності;

- вільно і адекватно висловлювати свої думки під час бесіди і розуміти мовлення співбесідника іноземною мовою;
- вести письмове спілкування іноземною мовою, складати ділові листи;
- поглиблювати свій інтелектуальний розвиток, підвищувати культурний рівень, професійну компетентність;

в) володіти:

- навичками вираження своїх думок в міжособистісному, діловому і професійному спілкуванні іноземною мовою;
- різними навичками мовленнєвої діяльності (читання, письмо, говоріння, аудіювання) іноземною мовою.

Важливого значення при вивченні іноземної мови для спеціальних цілей набуває самостійна та індивідуальна робота слухачів, виконання ними завдань для самостійної роботи. До основного переліку таких завдань належать:

- скласти глосарій з певної теми;
- представити презентацію з певної теми;
- скласти (усно або письмово) план дій на основі аналізу конкретної ділової або професійної ситуації;
- проаналізувати і запропонувати шляхи вирішення певної проблеми під час несення служби або виконання службових завдань;
- взяти участь у рольовій грі на запропоновану тему, проаналізувати позицію сторін інших учасників;
- підготуватися і взяти участь у роботі круглого столу.

Для розробки і презентації рефератів, доповідей, презентацій з відеосупроводом, проектів, творчих завдань пропонується така тематика:

Der staatliche Aufbau Deutschlands.

Feste und Bräuche in Deutschland.

Sehenswürdigkeiten Deutschlands.

Berlin als Kulturmetropole.

Hervorragende Persönlichkeiten Deutschlands.

Empfang eines Besuchers in der Botschaft.

Empfang bei einem Botschaftsangestellten.

Polizeianruf.

Die Situation der persönlichen Gefahr.

Під час реалізації різних видів навчальної діяльності з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» і реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі, з метою формування і розвитку професійних навичок слухачів для охорони закордонних дипломатичних установ викладачі використовують такі освітні технології:

- активні форми проведення практичних занять (робота в парах, симулятивні і рольові ігри, розбір та обговорення конкретних ділових ситуацій, лексико-граматичні тренінги, тренінги проведення переговорів, презентації);
- інтерактивні форми проведення занять (комп'ютерні симуляції, робота з мультимедійними програмами в спеціалізованих комп'ютерних класах);
- проведення круглих столів, конференцій, конкурсів, презентацій;

– зустрічі з випускниками академії, які використовують іноземну мову в своїй професійній діяльності, з носіями іноземної мови (представники прикордонних та правоохоронних відомств та установ);

– інтенсивна позааудиторна робота (виконання завдань на самостійну підготовку з мультимедійним супроводом, творче дослідження).

Висновки. Таким чином, основне призначення навчання іноземної мови слухачів, які використовуватимуть її для виконання службових завдань, полягає у формуванні комунікативної компетентності, тобто здатності і готовності здійснювати іншомовне міжособистісне і міжкультурне спілкування з носіями мови. В результаті нашого дослідження з'ясувалося, що найбільш ефективним підходом є розумне поєднання традиційних та інноваційних методик, тобто розвиток навичок усної і письмової професійної комунікації, а також навичок та умінь в галузі граматики, основного словникового запасу і професійної лексики іноземною мовою.

У подальших розвідках варто дослідити співвідношення використання слухачем ОЗДУ, який вже повернувся із закордонного відрядження, опанованих ним умінь та навичок професійної іноземної мови та зробити висновок щодо формування в подальшому навчальному процесі тих професійних якостей, які потрібні охоронцям закордонних дипломатичних установ насамперед.

Література

1. Александрова В.В. Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови / В.В.Александрова // Іншомовний аспект підготовки фахівців для органів внутрішніх справ України: Матеріали міжнар. практ. конф., Харків, 20-21 травня 1999 / Ун-т внутр. справ. – Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. – С. 11-14.
2. Методика преподавания русского языка как иностранного (для зарубежных филологов-русистов) / Под ред. А.Н. Щукина. – М.: Русский язык, 1990. – С. 24.
3. Морська Л.І. Формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів факультету фізичного виховання: Дис... канд. пед. наук: 13.00.02/ Інститут педагогіки АПН України. – К., 2001 – 85с.
4. Новікова Т.Л. Спецкурс з німецької мови: Практикум. – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького, 2008. – 235 с.
5. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Тюмень, 2003. – 44 с.
6. Райко В.В., Цвяк Л.В., Палагнюк М.Г. Державно-правова система і Федеральна поліція Німеччини: Навчальний посібник (МОН). – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького, 2008. – 159 с.
7. Розанова (Горских) Яна В. Модель обучения иностранному языку для специальных целей в условиях углубленной языковой подготовки студентов

- / Розанова (Горских) В. Яна, О.С.Кукурина // Молодой ученый. – 2010. – №7. – С. 295-297.
8. Сафонова В.В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. – М.: Изд-во Еврошкола, 2004. – С. 34-39.
  9. Серова Т.С. Психологические и лингводидактические аспекты обучения профессионально-ориентированному чтению в вузе. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1988. – 60 с.
  10. Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі: Зб. наук. пр. / За ред. В.Т.Сулима, С. Н. Денисенко. – Ч. 2. – Львів, 2007. – С. 23-37.
  11. Теляшенко В.Л. Професійно орієнтоване навчання студентів іноземної мови в немовному вузі // Теорія та практика державного управління: Збірник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т [Редкол.: Г.І.Мостовий та ін.]. – Вип. 4: Актуальні питання навчання іншомовної комунікації у вищих навчальних закладах: матеріали наук. - практ. конф., 20 травня 2003 р. – Х: Магістр, 2003. – С. 78-81.
  12. Федеральный компонент образовательного стандарта по иностранному языку. // Иностранные языки в школе. – 2004. – №5.
  13. Цвяк Л.В., Псьол С.В. Принципи викладання професійно орієнтованої мови майбутнім офіцерам-прикордонникам // Збірник наукових праць №55. Серія: Педагогічні та психологічні науки / Державна прикордонна служба України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький: НАДПСУ, 2010. – С. 111-114.

Summary

The article dealing with the present day foreign language for professional usage methodology analyzes and defines most efficient teaching techniques for foreign competence formation process for the officers of foreign diplomatic establishments security service.

As a result of the research it was found out that the most important issue of this process is to unite traditional and innovative methods of the development of oral and written professional competence as well as skills in the sphere of grammar, basic vocabulary and professional foreign language word stock.